

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Сергій Ревуцький,
*провідний науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України, кандидат економічних наук*

Науково-технічна революція вступила в новий етап свого розвитку, що зветься «третя хвиля». Цей етап розвитку світової економіки характеризується тим, що утвердився та динамічно розвивається фінансовий і промисловий капітал.

З кінця ХХ – початку ХХІ століть набуває все більш розвиток і інтелектуальний капітал. Ці види капіталу об'єктивно у своєму розвитку мають взаємозалежність і ідуть до об'єднання та створення єдиних організаційних структур, що мають їх певним чином регулювати.

Новий етап розвитку міжнародних відносин визначається глобалізацією економічного життя, поглиблення всесвітнього поділу праці, активізацією процесів інтеграції економік різних країн у всесвітнє господарство і світовий ринок. Процес інтеграції національних економік в сучасну систему світогосподарських зв'язків міжнародного обліку на сьогодні є умовою успішного функціонування цих економік в реаліях багатоаспектного, універсального і динамічного розвитку сучасних міжнародних економічних відносин.

У світовій економіці, в загальному значенні, глобалізація — це економічна категорія, що відображає процес обміну товарами, послугами, капіталом і робочою силою, що виходить за межі фінансових кордонів і з 60-х років ХХ століття набуває форм постійного та неухильного зростання

міжнародного переплетіння національних економік [1].

Глобалізація як системне явище в світовій економіці ґрунтується на застосуванні систем машин, зумовлюється концентрацією робочої сили та капіталів, зростанням масштабів господарської діяльності. Це об'єктивна основа глобалізації і є загальним напрямом науково-технічного прогресу. При цьому з розвитком ринкових відносин дрібне, відособлене виробництво трансформується в єдиний цільний суспільний процес. Це явище виражається категорією «усуспільнення виробництва» [2].

Отже, розвиток усіх країн і секторів світового господарства в ХХІ столітті визначається процесами глобалізації та посилення економічної взаємозалежності держав.

Глобалізація стала новим напрямом міжнародного розвитку сьогодення.

Отже, феномен глобалізації в економіці, що виник на початку ХХ століття, в ХХІ столітті стає провідним процесом розвитку світової економіки. Це, насамперед, означає, як підкреслювалося на науково-практичній конференції, присвяченій утвердженню інноваційної моделі розвитку економіки України [3], злиття ринків продуктів, капіталів і послуг на міждержавному, навіть міжконтинентальному рівні. При цьому швидко змінюються традиційні правила міжнародних економічних і правових стосунків. Мова йде про те, що глобалізація гос-

подарської діяльності все більше пов'язана з міжнародною конкуренцією та з концентрацією капіталу.

Глобалізація в світовій економіці зумовлена такими факторами:

- необхідність структурних змін у світовій економіці, що проявляється в руйнуванні старих галузей і їх заміні новими;
- глобальний характер науково-технічних, соціальних, економічних проблем людства, який вимагає об'єднання інноваційних і фінансових зусиль різних країн, спільних проєктів для їх вирішення.

Глобалізація світової економіки зумовила міжнародну виробничу спеціалізацію, визначення сфер впливу та розподілу інтересів, розвиток торгових зон і груп (Європейська економічна зона, Північноамериканська зона вільної торгівлі тощо), виникнення транснаціональних торгових корпорацій, міжнародного маркетингу (вивчення світових цін, попиту та пропозиції на конкретні товари й послуги, пошук ринкової рівноваги, врахування недосконалості ринку та його вад, усунення ринкової влади (монополізму на ринку) тощо).

Глобалізація в науково-технологічній та інноваційній сферах проявляється передусім в тому, що все більше розширюється переоцінка ролі «людського фактору». Розвиток світової економіки пов'язаний з масовим новаторством на всіх репродуктивних стадіях. При цьому носієм новаторських ідей є людина, тобто розкриття творчих здібностей, інтелект, знання та досвід стають «товаром» робочої сили.

Досягнення прогресу в глобальній економіці насамперед передбачає потребу в розвитку гнучкої та інноваційної моделі, що наголошує на створенні знань та їх використанні; у розвитку сфери послуг у суспільстві додатково до промислової бази; у розбудові та посиленні потенціалу локальних і регіональних економік.

Загальносвітовою тенденцією стає стрімке скорочення проміжку часу між основними етапами науково-технічного прогресу: відкриття (винахід), доведення його до рівня технології і впровадженням у виробничий процес [4].

На парламентських слуханнях у 2007 році на тему «Національне інноваційна система України: проблеми формування та реалізації» підкреслювалося, що глобалізація, яка стала однією з визначальних характеристик світової економіки кінця ХХ — початку ХХІ століть, поставила перед урядами багатьох країн проблему пошуку нових форм і методів адаптації національних економік до сучасних вимог здійснення міжнародних економічних відносин [6].

У таких умовах на передній план вступають швидкі зміни чинників, які визначають конкурентоспроможність фірм на світових ринках. А це веде до необхідності розв'язання проблем забезпечення конкурентоспроможності у глобальному вимірі.

У цьому контексті варто підкреслити, що з початку 90-х років ХХ століття починається новий етап у розвитку інноваційних відносин, пов'язаних з формуванням інтелектуального капіталу, заснованого на знаннях.

З інтелектуальних ресурсів суспільства формується інтелектуальний капітал. Саме інтелектуальний капітал дедалі більше перетворюється на провідний чинник економічного зростання та міжнародного обміну, радикальних структурних зрушень, стає головним у визначенні ринкової вартості високотехнологічних компаній і формуванні стало високого рівня конкурентоспроможності. Усе це надає підстави для проголошення факту становлення якісно нового типу економіки — економіки, що базується на знаннях, яку в США в 90-х роках назвали «новою економікою». У цій економіці головна роль належить вартості, що створюється знанням [5].

Перехід до економіки знань вимагає формування в країні цілісної си-

стеми, що ефективно перетворює нові знання в нові технології, продукти та послуги, які знаходять своїх реальних споживачів (покупців) на національних або глобальних ринках. Цю систему і називають, зазвичай, національною інноваційною системою (НІС).

Виникнення НІС — це нове явище в розвитку світової економіки. 1987 рік вважається роком, коли в науково-практичний обіг було введено поняття НІС, це збігається в часі зі становленням в 90-х роках становлення нового типу економіки — економіки знань.

Основна мета НІС полягає в забезпечення стійкого економічного розвитку та підвищенні якості життя населення країни.

Як підкреслювалося на парламентських слуханнях у 2007 році [6], означень НІС є безліч, але їхня сутність зводиться до одного: **це система інституцій, поєднана в єдину сукупність задля створення, розповсюдження та використання знань, утілення у нових продуктах і технологіях, на основі якої очікується істотне прискорення економічного зростання.**

НІС охоплює законодавчо встановлений комплекс правових, економічних, організаційних, логістичних та інших механізмів державної підтримки та стимулювання інноваційних процесів на кожному з їхніх етапів, а також структуру інститутів та інфраструктуру, які мають залучити ці механізми до відповідних сфер наукової, науково-технічної та виробничої діяльності, а також до ринкового сектора [7].

Основними елементами інноваційної системи є такі підсистеми: генерація знань, освіти та професійної підготовки, виробництво продукції і послуг, інноваційної інфраструктури (зокрема й фінансове забезпечення). З огляду на те, що функціонування НІС залежить від умов ринкової економіки, ринок наукомісткої продукції та послуг може розглядатися як одна з підсистем НІС.

Основа НІС становить *підсистема генерації знань*, яка є сукупністю організацій, що виконують фундаментальні дослідження, розробки, а також прикладні дослідження. Історично в різних країнах склалися різні структури як державні, так і суспільні, провідні наукові дослідження та розробки.

Високорозвинені країни світу майбутній економічний розвиток своєї країни пов'язують зі здобутками науки й активним інноваційним процесом. Тож при визначенні НІС береться до уваги розвиток задіяних комплексів інституцій та комерційної реалізації наукових знань і технологій.

Найбільш загальна модель НІС у високорозвинених країнах світу передбачає, що роль приватного сектора полягає у створенні технологій на основі результатів корпоративних наукових досліджень і розробок.

У цих умовах роль держави полягає у сприянні виробництву фундаментальних знань і комплексу технологій стратегічного характеру.

Особливе значення у процесах формування НІС має організація та стимулювання процесів передання наукових розробок зі сфери одержання знань у виробництво. Практика високорозвинених країн світу свідчить про те, що це досягається за допомогою розвитку ринку інтелектуальної власності, створення інноваційної інфраструктури.

Виробництво наукомісткої продукції здійснюється як великими корпораціями, так і малими та середніми підприємствами (МСП), що працюють у сфері наукомісткого бізнесу. Практично всі НІС мають на державному рівні добре налагоджені правові й економічні механізми взаємин великих, середніх, малих фірм та інвесторів, які реалізуються через акції цих фірм, страхування технологічних ризиків і тощо малі і середні підприємства користуються пріоритетною підтримкою в країнах континентальної Європи. Поряд з гнучкістю підприємств цієї ка-

тегорії, що надає їм можливість більш оперативно реагувати на зміни ринкової обстановки, та їхньою роллю як постачальників певних видів наукомісткої продукції для комплектації великих виробництв, тут йдеться і про очевидну соціальну спрямованість — працевлаштування науково-технічних кадрів, які утворюють кадровий компонент науково-технічного потенціалу країни.

Глобалізація в науково-технічній сфері проявляється в таких формах, як розширення участі іноземного капіталу у фінансуванні НДДКР, кооперація компаній між фірмами різних країн, співробітництво національних університетів та іноземних промислових компаній, міждержавна співпраця.

Як свідчить зарубіжний досвід, великі підприємства мають переважну частку інновацій у сфері досліджень і розробок у бізнесовому секторі розвинених країн. Про це наголошувалось на парламентських слуханнях в 2007 році [6]. Країни Європейського Союзу в середньому мають частку великих підприємств на рівні більш ніж три чверті від усіх бізнесових інвестицій в сферу, що розглядається.

Ще один принципово новий аспект *функціонування корпоративних структур* пов'язаний зі значним посиленням процесів глобалізації.

Ці процеси породили нові тенденції в розвитку великих підприємств — сформувалося потужна корпорація ЄТ транснаціональна корпорація (ТНК), яка в наш час є головним провідником не тільки глобальних, а й місцевих технологічних змін. Ця форма в сучасних умовах п'ятого технологічного укладу постає як найбільш ефективна для розвитку новітніх виробничих відносин і технологій [6].

Великі корпорації створюють реальні передумови для динамічного промислового й технологічного розвитку, а тенденції їх формування та функціонування визначають закономірність розвитку світового госпо-

дарства. Зокрема, до таких закономірностей потрібно віднести концентрацію капіталу, інтеграцію промислового та фінансового капіталу, глобалізацію й інтеграцію. Корпоративний сектор визначається як основа сучасної економіки. Великі корпорації та їхні об'єднання забезпечують технологічний прогрес, економічне зростання.

З огляду на це, на парламентських слуханнях був зроблений важливий висновок, що корпоративний сектор, а саме великі корпоративні структури, є складовою НІС, основна роль котрої полягає в створенні технологій на основі власних досліджень і розробок та в ринковому освоєнні інновацій. Без орієнтації на створення великих національних інтегрованих структур, здатних ефективно функціонувати в умовах загострення міжнародної технологічної конкуренції.

До поглиблення процесів у світовій економіці вартно віднести і вважати належними зростання ролі ТНК, посилення концентрації між провідними високо розвиненими країнами в залученні капіталів. Як підкреслюють вітчизняні дослідники [8], процес інтернаціональної економіки проявляється в об'єднанні ринків проміжних продуктів і відбувається, коли користь від спільно придбаних внутрішніх і зовнішніх активів превалює над витратами на організацію цієї діяльності.

Великі компанії одержують технологічні переваги, здобуваючи патенти на результати НДДКР. Вони експортують готову продукцію в країни, де розроблялося нова технологія та проводилося інновація. Територіальні причини розміщення ТНК відіграють найважливішу роль для одержання вигоди від застосування нових технологій.

У політиці підтримки малого бізнесу наголос треба робити не просто на створенні додаткових робочих місць, а саме інноваційних, високотехнологічних робочих місць.

Аналітики зауважують, що країнам ЄС з низьким рівнем наукомісткості

продукції та відносно розвиненою науково-технічною сферою часто не вистачає масштабу національних великих наукомістких корпорацій, які можуть сприяти й зумовити домінування підприємств малого та середнього інноваційного бізнесу (МСІБ) у загальних інноваційних витрат країни [8].

Важливе значення у впливі глобальної економіки на формування НІС має створення інноваційної інфраструктури.

Основними елементами підсистеми інноваційної інфраструктури є бізнес-інноваційні, телекомунікаційні та торгові мережі, технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні центри, консалтингові фірми, фінансові структури тощо. Зауважимо, що останніми роками визначилася тенденція до створення глобальних мереж інноваційної

діяльності, серед яких провідне місце посідають Європейська бізнес мережа (European business network — EBN) і мережа інноваційних центрів (Innovation Relay Centers — IRC).

У країнах ЄС активно підтримується кооперація наук з промисловістю, що здійснюється за допомогою розвитку універсальних інноваційних центрів, центрів трансферу технологій, агенцій технологічного брокерства, регіональних центрів нових технологій.

Отож, як висновок можна зазначити, розвиток економічної глобалізації впливає на формування національної інноваційної системи та певних її підсистем. ♦

Список використаних джерел

1. *Економічна енциклопедія : у 3-х томах : Т. 1 / Редкол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К. : Академія, 2000. — 864.*
2. *Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / Олена Лапко. — К. : ІЕП НАНУ, 1999.*
3. *Рижкова В.Л. Розбудова інноваційної інфраструктури України / В.Л. Рижкова // Матеріали науково-практичної конференції «Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України». — К. : НТУУ «КПІ», 2003. — С. 91–99.*
4. *Гавриш С.Б. Державні механізми стимулювання інноваційного розвитку, Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України : матеріали науково-практичної конференції / С.Б. Гавриш, Д.О. Волошин. — К. : НТУУ «КПІ», 2003. — С. 366–376.*
5. *Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знаниями, история будущего / Т. Сакайя // Новая индустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В.Л. Иноземцева. — М., 1999. — С. 337–371.*
6. *Національна інноваційна система: Зарубіжний досвід, стан в Україні : аналітичні матеріали до парламентських слухань. — К., 2002.*
7. *Инновационная экономика. — М. : Наука, 2001; Иванов В. В. Национальные инновационные системы: опыт формирования и перспективы развития / В. В. Иванов // Инновации. — 2002. — № 4. — С. 14–18.*
8. *Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. — Харків : Константа, 2006. — 272 с.*

Надійшла до редакції 10.04.2012 року.